

Anadolu Selçukluları Devrinde Samasur ve Kiğı Darphanelerinde Basılan Sikkelere Dair Bazı Mülahazalar

 Yusuf Baluken*

Atf/©: Baluken, Yusuf, Anadolu Selçukluları Devrinde Samasur ve Kiğı Darphanelerinde Basılan Sikkelere Dair Bazı Mülahazalar, Artuklu Akademi, 2022/9 (1), 129-140.

Öz: Tarih boyunca Bingöl şehri civarında hüküm süren hanedanlar kimi zaman kendi adlarına bu bölgedeki darphanelerde sikke kestirmişlerdir. Bingöl ve civarında bastırıldığı tespit edilen en eski sikke örnekleri Anadolu Selçuklularının sonlarına tarihlenmektedir. Bunlar içerisinde bugün artık şehir merkezine yakın bir köy olan Samasur darphanesinde basılmış gümüş sikkelerin yanı sıra Bingöl ilinin kuzey ilçeleri arasında yer alan Kiğı darphanesinde bastırılmış sikkeler Anadolu Selçuklu hâkimiyetini gösteren en önemli kanıtlar arasında yer almıştır. Anadolu Selçuklu döneminde basılmış sikkeler III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Mesud ve III. Alaeddin Keykubad dönemlerine aittir. İlhanlı ve Osmanlı hâkimiyeti dönemlerinde de Kiğı darphanesinin aktif olduğu görülmektedir. Anadolu Selçuklularının Moğollara tabi oldukları bir dönemde basılmış bu sikkelerden günümüze ulaşanların çoğu özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Bingöl il sınırları içerisinde yer alan bu iki darphanede basılmış sikkelerin özellikleri üzerlerindeki mevcut bilgilerin tarihi kaynaklarla da karşılaştırılarak konu edildiği bu çalışma sayesinde Anadolu Selçuklularının hâkimiyetleri bir şehir özelinde ve nümizmatik verileri ışığında işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Anadolu Selçuklular, Sikke, Nümizmatik, Samasur, Kiğı

Impressions About Coins Minted in Samasur and Kighi Mints in the Period of Anatolian Seljuks

Citation/©: Baluken, Yusuf, Impressions About Coins Minted in Samasur and Kighi Mints in the Period of Anatolian Seljuks, Artuklu Akademi, 2022/9 (1), 129-140.

Abstract: Throughout history, dynasties that ruled around Bingol from time-to-time minted coins in their own name in the mints in this region. The oldest coins found to have been minted in Bingol and around are dated to the end of the Anatolian Seljuk period. Among these, the silver coins minted in the Samasur mint, which is now a village close to the city centre, as well as the coins minted in the Kighi mint, which is one of the northern districts of Bingol, are among the most important evidences showing the Anatolian Seljuk authority. The coins minted during the Anatolian Seljuk time date back to the periods of Ghiyath al-din Kaykhusraw III, Masud II and Ala al-din Kayqubad III. It is seen that only the Kighi mint was active during the Ilkhanid and Ottoman rule in the later periods. Most of these extant coins, which were minted in Anatolia at a time when they were subject to the Mongols, are kept in private collections. Thanks to this study, which deals with the features of the coins minted in these two mints in Bingol by comparing the present information on them with historical sources, the authority of the Anatolian Seljuks has been studied specified on a city and in the light of numismatic data.

Keywords: Islamic History, Anatolian Seljuks, Coin, Numismatic, Samasur, Kighi

Giriş

Bu çalışma, Anadolu Selçuklu tarihinin son döneminde sınır boylarında yer alan ve çokça bilinmeyen günümüzde Bingöl il sınırları dâhilindeki Samasur ve Kiğı darphanelerinde basılmış sikkeleri konu edinmektedir. Bu çalışmada; farklı tarihlere ait söz konusu sikkelerin üzerindeki orijinal Arapça ifadeler hem Arap harfleriyle ve hem de transkripsiyon alfabesiyle belirtildikten sonra tarihsel kaynaklardan yararlanılarak bu bilgiler yorumlanacaktır. Konuya doğrudan giriş yapmadan önce bahse konu olan darphanelerin idari olarak bağlı bulunduğu bölgenin tarihi coğrafyası üzerinde durulacaktır. Zira bu darphanelerin ifade ettiği önemi tam olarak tespit edebilmek için bu yerleşim yerlerinin coğrafi ve siyasi açıdan konumlarının tayini zorunluluk arz etmektedir. Bu çalışmada söz konusu darphanelerde basılan sikkeler üzerinde bulunan

* Dr. Arş. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı, yusufbaluken@gmail.com.

bilgiler, tarihi kaynaklar ile mukayese edilerek Selçukluların hâkimiyetlerine dair veriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ortaçağ Anadolu tarihinin yazılı kaynakları Bingöl gibi taşra sayılabilecek yerleşim yerlerinin tarihini aydınlatma hususunda çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu sorunun çözümü için tarihe yardımcı disiplinlerden yararlanmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda önem arz eden nümizmatik verileri, siyasi hâkimiyetin ulaştığı sınırın tayin edilmesinde olduğu kadar iktisat tarihini aydınlatma hususunda da önemli bir işlev görmektedir. Mevcut sikkelerin basıldığı darphanelerin tespiti kadar bu darphanelerin bağlı bulunduğu yerleşim yerlerinin hangi tarihlerden itibaren sikkeyi basan hanedanın hâkimiyetine girdiğinin tespitinde bu bulgular çoğu zaman yazılı kaynaklardan daha sağlıklı bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla tarih yazımında salt yazılı kaynaklarla yetinmenin doğurabileceği riskleri asgariye indirebilme olanağına kavuşulmuş olur.

1. Samasur Darphanesi

Samasur ve Kiğı, günümüz Bingöl ili sınırları içerisinde bulunan yerleşim yerleridir. Samasur'un bağlı olduğu şehir merkezi Bingöl Ortaçağ Arap kaynaklarında Cebelu Cûr,¹ Fars kaynaklarında Çabakcûr² Ermeni ve Süryani kaynaklarında ise Çapağçur³ şeklinde kaydedilmektedir. Yakut el-Hamevî'nin kaydettiğine göre Cebelu Cûr, Diyârbekir'in kuzey komşusu olup Ermeniyeye yakınlarında, ahali Hristiyan Ermenilerden oluşan, kendisine bağlı çok sayıda kale ve köy bulunan büyük bir kasabadır.⁴ Celâleddin Harezmsâh'a inşâ kâtipliği yapan ve ayrıca onun biyografisini kaleme alan Muhammed bin Ahmed en-Nesevî (ö. 647/1241) mevzubahis eserinde Celâleddin Harezmsâh'ın Moğolların önünden kaçarak Cebelu Cûr'a kadar çekildiğini ve burada pusuya yattığını kaydeder.⁵ Bu eserin aynı asırda (h. VII. yy.) fakat kim tarafından yapıldığı bilinmeyen Farsça tercümesinde ise Cebelu Cûr, Capahçur şeklinde kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, iki isim arasında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Selçuklu tarihçisi İbn Bîbî ise Moğolların, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e hediye ettiği bu şehri, Cabağcûr imlasıyla kaydeder.⁶

Celaledin Harezmsah 625/1228 yılında Ahlat'a gelerek şehre saldırınca Ahlat Hâcibi Ali ile Şihabeddin Gazi, Melik Eşref'e mektup göndererek Celaledin Harezmsah'ın Malazgirt'e ulaştığını haber verdiler. Bu esnada Şam'da bulunan Melik Eşref hazırlıklar yaptırdı. Fakat bir süre sonra gelen ikinci mektupta Buğdi önderliğindeki Harezmsah ordusunun 8 Eylül 1228 tarihinde Çapakçur'a ulaştığı, çok miktarda ganimet elde ettiği ancak aşırı kar yağışından ötürü daha ileri gidemeden geri döndüğü bildiriliyordu. Harezmsahlılar Ahlat'ı ele geçirdikten sonra Muş Ovası'na, oradan da Çapakçur'a gelerek yol güzergahta bulunan bütün yerleşim yerlerini yağmalamışlardı. Kadınları ve çocukları esir alırken yetişkin erkekleri de öldüren Harezmsahlılar her yeri yakıp yıktıktan sonra ülkelerine geri döndüler.⁷

Bir süre asayiş sorunlarından etkilenen bu bölgeye daha sonra Moğollar hâkim oldu. İbn Bîbî'nin bildirdiğine göre 665 (1266-1267) yılında İlhanlı hükümdarı Abaka Anadolu Selçuklu hükümdarı Rükneddin Kılıçarslan'ın kızı Selçuki Hatun ile evlenmişti. Düğünden sonra İlhanlı hükümdarı Abaka, Çapakçur vilayetini, bağlı yerleri ve nahiyeleri Ermeni diyarına kadar olan ülkelerle birlikte III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e

¹ İmâdeddin el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî fi'l-fethi'l-kudsî*, tsh. İbrahim Şemseddin, (Beirut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 330-333; İbnu'l-Esir el-Cezeri, *el-Kâmil fi'l-târîh*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmuri (Beirut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 2012), 8/511; 10/16, 170, 320, 432; Bundârî, *Senâ'l-bark eş-Şâmî*, thk. Ramazan Şeşen (İstanbul: İrcica, 2004), 332-335; İbn Nazîf el-Hamevî, *et-Târîhu'l-Mansûri*, thk. Ebu'l-İd Dudu (Dimaşk: Matbaatu'l-Hicâz, 1981), 9-11; Ebu Şâme el-Makdisî, *er-Ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn*, thk. İbrahim ez-Ziybek (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1997), 2/251-252; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beirut: Daru Sadr, 1968-1972), 1/259; İbnu'l-Amid, el-Mekîn, *Ahbâru'l-Eyyubiyyin*, thk. Claude Cahen (Kahire: Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyye, 1998), 9; İbn Vâsil, *Müferricu'l-kurâb fi menâkibi Benî Eyyub*, thk. Cemaleddin eş-Şeyyâl (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, 1972), 3/109-116.

² Nesevî, *Siret-i Celâleddîn*, thk. Müctebâ Minovî (Tahran: y.y., 1965), 272-273; İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye*, haz. Adnan Sadık Erzi (Ankara: TTK Yayınları, 1956), 666.

³ Step'anos Taroneci, *The Universal History*, çev. Tim Greenwood (United Kingdom: Oxford University Press, 2017), 299; *The Chronicle of Matthew of Edessa*, trs. Ara Edmond Dostourian (New York: University Press of America, 1993), 138; *The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo Syriac Codex) Books XV-XXI*, ed. Amir Harrak (Usa: Georgias Press, 2019), 460. Krş. Michel le Syrien, *Chronique*, çev. J. B. Chabot (Paris: y.y., 1905), 3/409.

⁴ Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, thk. Ferdinand Wüstenfeld (Leipzig: y.y., 1867), 2/20; a.mlf., *el-Müşterek vaz'an ve'l-müfterek sak'an*, thk. Ferdinand Wüstenfeld (Göttingen: y.y., 1846), 95.

⁵ Nesevî, *Siretu's-Sultân Celâleddîn Mengîbürtî*, thk. Hâfız Ahmed Hamdi (Kahire: y.y., 1953), 374-375.

⁶ Nesevî, *Siret-i Celâleddîn*, thk. Müctebâ Minovî (Tahran: y.y., 1965), 272-273; İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-alâiyye*, 666.

⁷ İbnu'l-Esir el-Cezeri, *el-Kâmil*, 12/481; İbn Nazîf el-Hamevî, *et-Târîhu'l-Mansûri*, 166-173; Ebu Şâme el-Makdisî, *Nüzhetu'l-muketeyn fi sireti'd-devleteyn el-alâiyye ve'l-celâliyye*, thk. İbrahim ez-Ziybek (Beirut: Daru'l-Beşiri'l-İslamiyye, 2015), 193-209.

verdi. Böylelikle bu bölgede Selçuklu hâkimiyeti başlamış oldu.⁸ Anadolu Selçuklularından önce bu yerleşim yerinin ne adına ne de burada basılmış bir sikke örneğine rastlanılmamıştır. Burada ilk defa III. Gıyaseddin Keyhüsrev adına sikke bastırılan Samasur darphanesi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Tarihi kaynaklarda Samasur'un yerine ilişkin yaptığımız araştırmada Bağdat seferinden dönen Timur'un, Receb 796 (Mayıs 1394) tarihinde Çapakçur'a bağlı Sîvâsûr (سبواسر) diye bir yerden geçerek Muş Ovası'na ulaştığına dair bir bilgi mevcuttur.⁹ Timur istilasından sonra Akkoyunlular zamanında 874 (1470) yılında Hani'den gelip Çapakçur'dan geçen Memlûklü devlet adamlarından İbn Acâ el-Halebî seyahat boyunca tuttuğu notlarda Çapakçur'u, Fırat Nehri kenarında büyük bir vadinin başına kurulmuş, her tarafından derelerin aktığı fakat içerisinde oturan kimseciklerin bulunmadığı bir kale olarak tarif eder.¹⁰

Samasur hakkında verilen bilgilerde adı geçen şehirlerin yakınlığı, Samsor ve Samasur adlarının fonetik benzerliği, mezkûr şehirlerin aynı olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim bu darphanenin yeri hakkında ilk olarak bilgi veren Osmanlı devri nüvizmatı Ahmed Tevhid de bu görüşü destekleyen bir değerlendirme yapmaktadır. Şöyle ki yazar; Anadolu Selçukluları tarafından bastırılmış sikkeler hakkında bilgi verirken *Ma'den-i Samasur* isimli bir darphaneden söz eder. Bu darphanenin yeri konusunda ise eserinde şu izahata yer verir:

"Bu isme müşâbih olarak Bitlis vilayeti dâhilinde Genç sancağına mülhak Çapakçur kazâsının merkezi bulunan Çevli kasabası civârında bir karye vardır ki imlâsı Simâsûr سمامسور suretindedir. Çapakçur'da bir gümüş madeni bulunduğunu ve merkez kazâ civârında iki şehir harâbesi görülmekte olduğunu müteveffâ Mösyö Vital Cuinet 'Asyâ-yı Osmânî' ismindeki Fransızca eserinde tahrîr etmesine nazaran Ma'den-i Samâsûr ممدن صمامسور işbu Simâsûr سمامسور karyesi olmak vârid-i hâtrıdır. Memâlik-i Selçukiyye buralara kadar mümted olduğu kütüb-ü tevârihde muharrerdir."¹¹

İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki sikkelere dair hazırlanmış çalışmada ise bu darphane hakkında şöyle bir bilgiye rastlanmaktadır: "*Ma'den Samasur Urfa'nın Çapakçur kazasına bağlıdır.*"¹² Oysaki Urfa'nın Çapakçur diye bir kazası yoktur. Daha sonraki araştırmacılar bu yanlış tashih ettiler. Zira yakın zamanda Anadolu Selçuklu sikkeleri üzerine yapılan ortak bir çalışmada şu bilgilere rastlıyoruz. "*Samasur, muhtemelen bugünkü Bingöl il merkezidir. Bingöl ilinin bir diğer adı da Çapakçur'dur. Samasur yazılı sikkelerde aynı zamanda Ma'den kelimesine de yer verilmiştir. III. Keyhüsrev ve II. Mes'ud dönemlerinde Samasur'da sikke bastırılmıştır.*"¹³

1926 yılında yapılmış idari taksimata göre Elazîz vilayetinin Çapakçur kazasına bağlı Sîmsor-ı Garbî سیمصور غربی ve Sîmsor-ı Şarkî سیمصور شرقی isimli iki köy olarak bahsedilen bu yerleşim yeri¹⁴ 1933 yılında Muş vilayetinin Çapakçur kazasına bağlı Samsar köyü olarak kaydedilmiştir.¹⁵ 1968 yılında ise eski adı Samsor olan bu yerin adı Ekinyolu olarak Bingöl ili Merkez ilçeye bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir.¹⁶ Bu verilerden hareketle mevzubahis Samasur darphanesinin Bingöl merkeze bağlı Samsor köyü olduğu ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

⁸ İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-alâiyye*, 666.

⁹ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, ed. Felix Tauer (Tahran: İntişârât-ı Bâmdâd, 1363/1984), 152; Şerefeddin Ali Yezdi, *Zafernâme*, ed. Mevlevî Muhammed İlahdâd (Calcutta: y.y., 1887), 1/685; Şeref Hân-ı Bidlîsî, *Şerefnâme*, ed. V. Veliâminof Zernof (St. Petersburg: y.y., 1860), 1/372.

¹⁰ Şemseddin b. Acâ, *Târîhu'l-Emir Yeşbek ez-Zâhiri*, thk. Abdulkadir Ahmed Tuleymat (Kahire: y.y., 1973), 99.

¹¹ Ahmed Tevhid, *Müze-i Hümayun eskûkât-ı kadîme-i İslâmiyye katalogu, kısım-ı râbi'* (Kostantiniye: y.y., 1321), 337.

¹² İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, İstanbul: y.y., 1970, 1/382; İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, "Bazı İslâm Şehirlerinde Hangi Devletler Sikke Kesmiş ve Bu Şehirlere Ne Gibi İsimler Verilmiş", *Bellelen* 67/249 (2003), 440, Mehmet Çayırdağ, "Eretnalı Beyliğinin Paraları", *Bellelen* 64/240 (2000), 442.

¹³ Halit Erkiletioğlu-Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996), 33; Rudi Linder, "Seljuk Mints and Silver Mines", *Turcica* 41 (2009), 368.

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti, *Son teşkilât-ı mülkiyede köylerimizin adları*, (İstanbul: Hilal Matbaası, 1926), 316.

¹⁵ Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Köylerimiz*, (İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1933), 661.

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, *Köylerimiz 1 mart 1968 gününe kadar*, (Ankara: Başbakanlık Basımevi D. S. İ., 1968), 203.

1.1. III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1265-1283)

Bu darphanede şu an için bastırıldığı tespit edilen en eski sikke Anadolu Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait olup 672 (1273-1274) tarihini taşımaktadır. Bu tarih III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Çapakçur ve çevresini hâkimiyeti altına aldığı 665 (1266) yılına yakın bir tarih olması itibarıyla önemlidir. Sikkenin üzerindeki ibareler ve figürler, söz konusu hükümdarın diğer darphanelerde bastığı sikkelerle aynı özellikleri taşımaktadır. III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Çapakçur ve çevresine daha erken bir tarihte hâkim olduğuna göre bu sikkenin tarihinden daha önce de bu darphanede sikke bastırılmış olması muhtemeldir. Fakat bugün için ulaşılabilen en erken tarihli sikke örneği olarak bunu kabul etmekteyiz. Amerikalı numizmat Stephen Album koleksiyonunda bulunan bu sikke, ünik olarak bilinmektedir. 672 (1273) tarihini taşıyan sikkenin basım yeri olarak Samasur Madeni ifadesi yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere Çapakçur civarındaki bir gümüş madeninde basıldığı olasılığı kuvvet kazanmaktadır.



Sol yüz: السلطان الأعظم غياث الدين كيقسرو
بن قلیچ أرسلان برهان أمير المؤمنين
es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Ebu'l-Fetḥ
Keyhūsrev bin Kılıç Arslān

Sağ yüz: الملك لله ضرب بمعدن سماسور سنة اثني
وسبعين وستمائة
el-Mülkü lillāh ḡuribe bi ma'deni
Samāsūr senete isney ve seb'in ve
sittimi'e

Ağırlığı: 3.04 gr.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu

III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait bir diğer sikke örneği bu sikkeden iki yıl sonra yani 674 (1275) yılında bastırılmış bir başka sikkede ise darphanenin adı Samasur olarak kaydedilmiştir. Bu sikkede maden ifadesine rastlanmamaktadır. 674 (1275) yılında bastırılmış bu sikkenin tek numunesi Almanya'nın Bremen şehrinde yaşayan J. C. Hinrichs'in koleksiyonunda bulunmaktadır.¹⁷



Sol yüz: الملك لله [ضرب] هذا الدرهم بسماسور سنة
أربع وسبعين وستمائة

el-Mülkü lillāh ḡuribe hāza'd-
dirhemu bi Samāsūr senete erba'a
(ve seb'in ve sittimi'e) 674/1275

¹⁷ Johann-Christoph Hinrichs, *Anadolu Selçuklularının Sikkeleri* (Bremen: 1997), Katalog no: 523. Bu arada mevzu bahis sikkenin resimlerini bize gönderme lütfunda bulunan Cengiz Babacan'a teşekkürü ödenmesi gereken bir borç biliriz. 674/1275 yılında bastırılan bu ünik sikke Almanya'nın Bremen şehrinde yaşayan J. C. Hinrichs'in koleksiyonundadır.

Sağ yüz: السلطان [الأعظم] غياث الدنيا والدين أبو الفتح كيخسرو بن قلیچ أرسلان

es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Ebu'l-Fetḥ
Keyhüsrev bin Kılıç Arslan

Ağırlık ve Çapı: 2.88 gr., 24 mm.

Bulunduğu yer: Johann-Christoph Hinrichs Koleksiyonu, Envanter No: 523

1.2. II. Mesud (1280-1298)

Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olan II. Mesud vefat eden babasının yerine Selçuklu tahtına çıkınca yönetimi altında bulunan Çapakçur'daki Samasur'da sikke bastırmıştır. Yönetiminin ilk yıllarına ait bu sikke 691 (1291) tarihli olup darphane adı Samasur olarak kaydedilmiştir.



Sol yüz: السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين مسعود بن كيكاوس
es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Mes'ūd bin
Keykāvus

Sağ yüz: العظمة لله ضرب بسماسور في سنة إحدى وتسعين وستمائة
el-'Azametu lillāh ḡuribe bi
Şamāsūr senete ihdā ve tis'in (ve
sittimī'e)

Ağırlık: 2,82 gr.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu

II. Mesud'un hâkimiyeti süresince hemen her yıl sikke kestirdiği bu darphanede 693 (1293) yılında basıldığı anlaşılan aşağıdaki üç sikkede ise darphanenin adı معدن ma'den kelimesi eklenerek nakşedilmiştir. Bu darphanede basılmış sikkelerde darphane adı her ne kadar iki ayrı formda yazılmış olsa da her hâlükârda Samasur ve Ma'deni Samasur'un aynı yerleri karşıladığı anlaşılmaktadır.



Sol yüz: السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين مسعود بن كيكاوس
es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Ebu'l-Fetḥ Mes'ūd
bin Keykāvus

Sağ yüz: العظمة لله ضرب بمعدين صماسور في سنة ثلاث وتسعين وستمائة
el-'Azametu lillāh ḡuribe bi
ma'deni Şamāsūr senete selās ve
tis'in ve sittimī'e

Ağırlık: 2.84 gr.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu¹⁸



Sol yüz: السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين أبو الفتح
مسعود بن كيكافوس
es-Sulṭānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Ebu'l-Fetḥ Mes'ūd
bin Keykāvus

Sağ yüz: العظمة لله ضرب بمعدن سماسور في سنة ثلاث
وتسعين وستمائة
el-'Azametu lillāh ḡuribe bi
ma'deni Şamāsūr senete selās ve
tis'in ve sittimī'e

Ağırlık: 2.86 gr.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu¹⁹



Sol yüz: العظمة لله ضرب بمعدن سماسور في سنة ثلاث
وتسعين وستمائة
el-'Azametu lillāh ḡuribe bi
ma'deni Şamāsūr senete selās ve
tis'in ve sittimī'e

Sağ yüz: السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين أبو الفتح
مسعود بن كيكافوس
es-Sulṭānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Dīn Ebu'l-Fetḥ
Mes'ūd bin Keykāvus

Ağırlık ve Çapı: 2.90 gr., 25 mm.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu

Envanter No: A-1234²⁰

II. Mesud döneminde Samasur darphanesinde basılan bir diğer sikke 696 (1296) tarihini taşımaktadır. Araştırma esnasında incelenen sikke koleksiyonlarına ilişkin yayınlara bakıldığında hemen her yıla ilişkin sikke örneğine rastlanılan bu periyotta sık aralıklarla sikke bastırılmış olduğu görülmektedir. Bu durum II. Mesud döneminde bu bölgedeki hâkimiyetin sembolik olmaktan öte bir nitelik kazanmış olduğu olasılığını akla getirmektedir. Bu dönemde madencilik faaliyetlerinin etkinlik kazandığı ve Moğollara ödenecek verginin temin edilmesi zorunluluğu da dikkate alındığında sikke basımındaki yoğunluğun nedeni bir nebze anlaşılır olmaktadır.

¹⁸ https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=8&lot=204&lang=1

¹⁹ https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=18&lot=358&lang=1

²⁰ <https://www.stevealbum.com/pdfs/253.pdf>



Sol yüz: العظمة لله ضرب صماسور في سنة ست
وتسعين وستمائة
el-'Azametü lillâh đuribe Şamâsür
senete sitte ve tis'in ve sittimi'e

Sağ yüz: السلطان الأعظم غياث الدنيا والدين مسعود
بن كيكافوس
es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyâ ve'd-Din Mes'ud bin
Keykāvus

Ağırlık ve Çapı: 2.78 gr., 25 mm.
Bulunduğu yer: Kamil Eron Koleksiyonu
Envanter No: KE3744

1.3. III. Alaeddin Keykubad (1298-1302)

Anadolu Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykāvus'un torunu, Ferāmurz'un oğlu olan III. Alaeddin Keykubad bu darphanede sikke bastıran bir diğer Selçuklu hükümdarıdır. Hükümdarlığının ilk yılında Samasur'da bastırıldığı bu sikke 697 (1298) yılına aittir. Kamil Eron koleksiyonunda bulunan ilk sikkede darphane adı Samasur olarak yazılmışken Johann-Christoph Hinrichs koleksiyonunda bulunan ve aynı kalıptan çıkmış 2,78 gramlık bir başka sikkede ise Samasur'un sağında معدن ma'den kelimesi de okunmaktadır.²¹



Sol yüz: الخان الأعظم غازان محمود زيدت عظمته لا
إله إلا الله محمد رسول الله
İlḥānu'l-A'zam Ğāzān Maḥmūd
zidet 'azametuhu Lâ İlähe İllallah
Muḥammedun Resülullâh

Sağ yüz: السلطان الأعظم علاء الدنيا والدين كيقباد بن
فرامرز ضرب صماسور في سنة سبع وتسعين وستمائة
es-Sultānu'l-A'zam 'Alāü'd-
Dünyâ ve'd-Din Keykubād bin
Ferāmurz đuribe Samâsür senete
seb'a ve tis'in ve sittimi'e

Ağırlık ve Çapı: 2.8 gr., 26 mm.
Bulunduğu yer: Kamil Eron Koleksiyonu
Envanter No: KE1724

2. Kiğı Darphanesi

Kiğı, günümüzde Bingöl'e bağlı tarihî çok eskilere dayanan ilçelerden biridir. Özellikle ortaçağ kaynaklarında önemli bir yer olarak kaydedilmiş olan Kiğı,

²¹ Hinrichs, *Anadolu Selçuklularının Sikkeleri*, Katalog no: 653; Ahmed Ziyâ, *Meskûkât-ı İslâmiyye Takvîmi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1328), 138.

Ortaçağın önemli bir yerleşim merkezi olan Kiğı adına ilk olarak İslam Tarihi kaynaklarında rastlanmaktadır. Yassı Çimen Savaşı öncesinde 627 (1229) yılında Celaleddin Harezmşah Ahlât'ı zapt etmişti. Bu esnada kendisine desteğe gelenler arasında Erzurum Meliki ve Alaeddin Keykubad'ın amcazadesi olan Rükneddin Cihanşah bin Tuğrul da vardı. Celaleddin derhal inşa kâtibi Nesevî'yi çağırdı ve Cihanşah'ın bu hizmetine karşılık Harput'a bağlı Kiğı ve Hürsîn nahiyelerinin ona iktâsı için bir emirname yazılmasını istedi. Böylelikle Kiğı, Erzurum Meliki Rükneddin Cihanşah'ın idaresine girdi.²² Bu arada şunu da belirtmekte yarar var. Celaleddin'in Harput'u işgal ettiği sırada Harput ve civarına Artuklulardan Nureddin Artukşah hâkimdi. Nesevî'nin kaydına göre Kiğı ve Hürsîn, Harput'a bağlıydı. Bu kayıtlardan hareketle Harput Artukluları'nun Kiğı ve civarında da hüküm sürdükleri sonucuna ulaşılabilir.²³

641 (1243) yılında Mengü Kaan, Cermağın ve Baycu komutasındaki Moğol ordusu Anadolu'ya girdi. Bu esnada Anadolu Selçuklularından II. Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdardı. Moğollar önce Erzurum'a girdiler. Şehri yaklaşık iki ay muhasara altında tuttular. Sonunda şehir surlarını mancınıklarla delerek içeri girdiler. Şehri yakıp yıktılar. Ardından Moğol ordusu Anadolu içlerine doğru ilerledi. Bunu haber alan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ordusunu toplayarak onları karşılamaya çıktı ve Köseadağ mevkiine geldi. İki ordu arasında meydana gelen savaşta Selçuklular yenildi. Kayseri'ye kadar olan topraklar Moğolların himayesine geçti.²⁴ 655 (1257) yılında II. Gıyaseddin Keyhüsrev vefat etti. Moğol hükümdarı Selçuklu ülkesini onun oğulları arasında paylaştırdı. Buna göre Sivas'tan Bizans sınırına kadar olan batı tarafı İzzeddin Keykavus'un yönetiminde kalırken Sivas'tan Erzurum'a kadar olan doğu tarafı ise Rükneddin Kılıçarslan'ın yönetimine bırakıldı.²⁵ Böylelikle Kiğı'nın da içerisinde yer aldığı bu bölge Anadolu Selçukluları'nın hâkimiyet alanına dâhil oldu. Lakin Anadolu Selçuklularının siyasi hâkimiyetinin sembolik göstergelerinden olan sikke basımı III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine kadar gecikmiştir. Dolayısıyla Kiğı darphanesinde basılmış en erken sikkeler bu döneme aittir.

Mevzubahis Kiğı darphanesinde Anadolu Selçukluları dışında İlhanlılar ve Osmanlılar dönemlerinde de sikke bastırılmıştır. Özellikle İlhanlılar dönemindeki sikke örneklerinden hareketle hemen her İlhanlı hükümdarının Samasur'da ve Kiğı'da kendi adlarına sikke darp ettikleri anlaşılmaktadır.²⁶ Kiğı'nın da aralarında bulunduğu birtakım şehirlerin giderek önem kazandığını ve hatta bundan bir asır sonra yani İlhanlılar döneminde Anadolu'daki *Vustâniyye Eyaleti'*ne bağlı önemli şehirlerden birinin de Kiğı olduğunu İbn Kiyâ el-Mâzenderânî bildirmektedir.²⁷ Bu idari taksimata paralel bir şekilde yayılım gösteren İlhanlı darphaneleri bir yandan madencilik faaliyetlerinin bu dönemde ciddi bir ivme kazandığını gözler önüne sermekteyken öte yandan da ekonomik hareketliliğin en bariz göstergesi olarak kabul edilir.²⁸

Akkoyunlu Türkmenlerinin ilk yerleşim yerleri arasında yer almış olan²⁹ ve Otlukbeli Savaşı neticesinde Akkoyunluların elinden çıkıp Osmanlı idaresine giren bu bölge içerisinde yer alan Kiğı'daki siyasi hâkimiyetin ifadesi olarak Osmanlı hükümdarı II. Mehmed'in, 865 (1460) yılında ve kısa bir süreliğine Safevilerin işgali altında kaldıktan sonra Çaldıran Savaşı neticesinde Osmanlılar tarafından ele geçirilince Kanuni Sultan Süleyman'ın, 926 (1520) yılında Kiğı darphanesinde sikke bastırdıkları görülmektedir.³⁰ Osmanlı döneminde uzun bir müddet sancak olarak idare edilmiş olan Kiğı, son dönem Osmanlı coğrafyacıları tarafından şöylece tarif edilmiştir: “ *Kiğı, Erzurum vilâyet ve livâsında kaza merkezi bir kasaba olup Erzurum'un 132 kilometre garb-ı cenûbîsinde ve Fırat tevâbi'inden Bingöl Suyu üzerinde vâkidir. Kasabanın etrafı cesîm*

²² Nesevî, *Siretu Celaleddin Mengubirtî*, 329. Eserin bu baskısında yanlış yazılan bu yerlerin isimleri Farsça tercümede doğru biçimdedir. Bu amaçla Farsça tercümesine müracaat edilmelidir. Bk. Nesevî, *Siret-i Celâleddin*, 220.

²³ Nureddin Ardiçoğlu, *Harput Tarihi* (Ankara: y.y., 1997), 74-80.

²⁴ Baybars el-Mansurî, *Zübdetu'l-fikre fi târihi'l-hicre*, haz. D. S. Richards (Beyrut: y.y., 1998), 20-22.

²⁵ Baybars el-Mansurî, *Zübdetu'l-fikre*, 30.

²⁶ Aykut, Tuncay, *Ak Akçe-Moğol ve İlhanlı Sikkeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992), 221.

²⁷ İbn Kiyâ el-Mâzenderânî, *Risale-i Felekiyye*, haz. Walter Hinz (Wiesbaden: y.y., 1952), 162.

²⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Ömer Diler, *İlhanlar İnan Moğolları*, İstanbul: Mas Matbaacılık, 2006.

²⁹ Ebubekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, trc. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 38, 91, 105, 145, 173, 354.

³⁰ Ayrıntı için bkz. Slobodan Sréckevic, *Ottoman Mint & Coins*, (Belgrad: y.y., 2002); İbrahim Artuk, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 52.

ceviz ağaçları ve eşcâr-ı sâire ile muhâttır.”³¹ Her halükarda burada basılan sikkelerden Kiğı darphanesinin uzun bir süre boyunca aktif olarak varlığını devam ettirdiğini anlamak mümkündür.

2.1. III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1265-1283)

Anadolu Selçuklularının Kiğı'daki hâkimiyetlerinin en somut delilleri kuşkusuz Kiğı darphanesinde basılmış gümüş sikkelerdir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde burada ilk olarak Anadolu Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından sikke bastırıldığı tespit edilmiştir. III. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Kiğı'da basılan ve ünik olan bu sikke 676 (1277) tarihini taşımaktadır. Bu tarih Anadolu'da Moğolların siyasi nüfuzlarının hissedildiği bir döneme rastlamaktadır. Nitekim Samasur darphanesinde basılan sikkelerin de bu periyotta basılmış olması anlamlıdır. Mevzubahis sikkede darphanenin adı Ma'den-i Kiğı şeklinde kaydedilmiştir. Samasur'da basılmış sikkelerle yakın bir tarihi taşımaktadır. Fakat her halükarda bu yöredeki Anadolu Selçuklu hâkimiyetinin başladığı periyodun aynı tarihlere rastladığını söylemek mümkündür. Anadolu Selçukluları döneminde Kiğı darphanesinde basılmış bu ünik sikke III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in farklı darphanelerde bastırıldığı sikkelerle aynı özellikleri taşımaktadır.



Sol yüz: السلطان الأعظم غياث الدين كيخسرو
بن قليج أرسلان أمير المؤمنين
es-Sultānu'l-A'zam Ğiyāsu'd-
Dünyā ve'd-Din Keyhüsrev bin
Kılıç Arslān

Sağ yüz: الملك لله ضرب بمعدن كيغي سنة ست
وسبعين وستمائة
el-Mülkü lillāh đuribe bi ma'deni
Kiğı senete sitte ve seb'in ve
sittimi'e

Ağırlık: 2.82 gr.

Bulunduğu yer: Stephen Album Koleksiyonu

Envanter No: A-1232.

Sonuç

Orta Çağ'da Moğol-Selçuklu sınırında yer alan Çapakçur'a bağlı Samasur ve Kiğı gibi gözden uzak kalmış iki yerleşim yerinde basılmış sikkeleri konu edinen bu çalışma sonucunda öncelikli olarak mezkûr yerleşim yerlerinde birer darphane olduğu tespit edilmiştir. Bu darphanelerin isimleri mevcut sikkelere yazılırken kimi zaman maden kelimesinin de izafe edilmesi ve basılan sikkelerin gümüş olmasından hareketle buralarda birer gümüş madeni var olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu hükümdarları III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Mesud ve III. Alaeddin Keykubad bu darphanelerde sikke bastırılmışlardır. Her iki darphanede de aynı anda sikke bastıran tek hükümdar ise III. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir. Basılan sikkelerin madeni gümüş olup kesim tarzları ve sikkelerdeki ifadeler itibariyle bu dönemde Anadolu'da basılmış Selçuklu sikkelerinden herhangi bir farklılık göstermezler. Sikkelerin üzerindeki ibareler Arapça olup Anadolu Selçuklularının siyasi olarak Moğollar'a tabi oldukları dönemde basılmıştır. Adı geçen darphanelere ilişkin tarihi coğrafya kitaplarında verilen bilgiler siyasi tarih kaynaklarıyla paralellik arz etmektedir. Buna göre III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Mesud siyasi olarak her ne kadar Moğol nüfuzu altında olsalar da bastırıldıkları sikkelere sadece kendi adlarını taşımaktayken III. Alaeddin Keykubad dönemine ait sikkeler ise sadece kendi adını değil aynı zamanda tabi olduğu İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın adını da taşımaktadır. Bu dönemde sık

³¹ Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lüğati* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1313/1895), 682-683.

aralıklarla sikke bastırılması gerek siyasal etkinliğe ve gerek de ekonomik hareketliliğe bağlanabilir. Zira Moğollara ödenen vergilerin tahsilinde bu darphanelerde basılan sikkeler önemli bir araç görevi görüyordu. Nitekim Anadolu Selçuklularından sonra bu bölgeye egemen olan İlhanlılar döneminde darphane sayılarının fazlalığı hususu da bununla açıklanabilir. Anadolu'da sikke kesilen darphane sayısında bariz bir artış gözlenen İlhanlılar döneminden sonra Osmanlılar döneminde de Kiğı darphanesinde gümüş sikkelerin basılması Kiğı'nun sonraki dönemlerde de önemini muhafaza ettiğini gösterdiği gibi buradaki gümüş madeni rezervine ilişkin fikir vermektedir.

Kaynakça

- Ahmed Tevhîd, *Müze-i Hümayun Meskûkât-ı kadîme-i İslâmiyye katalogu, kısım-ı râbî'* (Kostantiniye: y.y., 1321).
- Ahmed Ziyâ, *Meskûkât-ı İslâmiyye Takvîmi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1328).
- Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniyyenin Tarih ve Coğrafya Lüğati* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1313/1895).
- Ardıçoğlu, Nureddin, *Harput Tarihi* (Ankara: y.y., 1997).
- Artuk, İbrahim -Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, (İstanbul: Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1970).
- Artuk, İbrahim-Cevriye, "Bazı İslâm Şehirlerinde Hangi Devletler Sikke Kesmiş ve Bu Şehirlere Ne Gibi İsimler Verilmiş", *Belleten* 67/249 (2003).
- Artuk, İbrahim-Cevriye, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler* (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020).
- Aykut, Tuncay, *Ak Akçe-Moğol ve İlhanlı Sikkeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992).
- Baybars el-Mansurî, *Zübdetu'l-fikre fi târîhi'l-hicre*, haz. D.S. Richards (Beyrut: el-Ma'hedu'l-Almani, 1998).
- Bundârî, *Senâ'l-bark eş-şâmî*, thk. Ramazan Şeşen (İstanbul: Ircica, 2004).
- Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Köylerimiz*, (İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1933).
- Ebubekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, trc. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2014).
- Ebu Şâme el-Makdisî, *er-Ravzateyn fi ahbârî'd-devleteyn*, thk. İbrahim ez-Ziybek (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1997).
- Ebu Şâme el-Makdisî, *Nüzhetü'l-mukleteyn fi sîreti'd-devleteyn el-alâiyye ve'l-celâliyye*, thk. İbrahim ez-Ziybek (Beyrut: Daru'l-Beşiri'l-İslamiyye, 2015).
- Halit Erkiletlioğlu-Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996).
- Hinrichs, Johann-Christoph, *Anadolu Selçuklularının Sikkeleri* (Bremen: 1997).
- İbn Acâ, Şemseddîn, *Târîhu'l-emir yeşbek ez-zâhirî*, thk. Abdulkadir Ahmed Tuleymat (Kahire: y.y., 1973).
- İbnu'l-Amîd, el-Mekîn, *Ahbâru'l-Eyyubiyyin*, thk. Claude Cahen (Kahire: Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyye, 1998).
- İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye*, haz. Adnan Sadık Erzi (Ankara: TTK Yayınları, 1956).
- İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 2012).
- İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru Sadr, 1968-1972).
- İbn Kiyâ el-Mâzenderânî, *Risale-i Felekiyye*, haz. Walter Hinz (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1952).
- İbn Nazîf el-Hamevî, *et-Târîhu'l-mansûrî*, thk. Ebu'l-İd Dudu (Dımaşk: Matbaatu'l-Hicâz, 1981).
- İbn Vâsıl, *Müferricu'l-kurûb fi menâkibi benî Eyyub*, thk. Cemaleddin eş-Şeyyâl (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1972).

İmâdeddîn el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî fi'l-fethi'l-kudsî*, tsh. İbrahim Şemseddin, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003).

Linder, Rudi, "Seljuk Mints and Silver Mines", *Turcica* 41 (2009), 363-371.

Matthew of Edessa, *The Chronicle of Matthew of Edessa*, trs. Ara Edmond Dostourian (New York: University Press of America, 1993).

Michel le Syrien, *Chronique*, çev. J. B. Chabot (Paris: y.y., 1905).

Michel le Syrien, *The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo Syriac Codex) Books XV-XXI*, ed. Amir Harrak (Usa: Georgias Press, 2019)

Nesevî, *Siret-i Celâleddîn*, thk. Müctebâ Minovî (Tahran: y.y., 1965).

Nesevî, *Siretu's-sultân Celâleddîn Mengiburtî*, thk. Hâfız Ahmed Hamdî (Kahire: y.y., 1953).

Nizâmeddîn Şâmî, *Zafernâme*, ed. Felix Tauer (Tahran İntişârât-ı Bâmdâd, 1363/1984).

Srêckevec, Slobodan, *Ottoman Mint & Coins*, (Belgrad: y.y., 2002).

Step'anos Taronec'i, *The Universal History*, çev. Tim Greenwood (United Kingdom: Oxford University Press, 2017).

Şeref Hân-ı Bidlîsî, *Şerefnâme*, ed. V. Veliaminof Zernof (St. Petersburg: y.y., 1860).

Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti, *Son teşkilât-ı mülkiyede köylerimizin adları*, (İstanbul: Hilal Matbaası, 1926).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, *Köylerimiz 1 mart 1968 gününe kadar*, (Ankara: Başbakanlık Basımevi D. S. İ., 1968).

Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, thk. Ferdinand Wüstenfeld (Leipzig: y.y., 1867).

Yakut el-Hamevî, *el-Müşterek vaz'an ve'l-müfterek sak'an*, thk. Ferdinand Wüstenfeld (Göttingen: y.y., 1846).

Yezdî, Şerefeddîn Ali, *Zafernâme*, ed. Mevlevî Muhammed İlahdâd (Calcutta: y.y., 1887).

https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=8&lot=204&lang=1

https://db.stevealbum.com/php/lot_auc.php?site=2&sale=18&lot=358&lang=1

<https://www.stevealbum.com/pdfs/253.pdf>

Impressions About Coins Minted in Samasur and Kighi Mints in the Period of Anatolian Seljuks

Citation/©: Baluken, Yusuf, Impressions About Coins Minted in Samasur and Kighi Mints in the Period of Anatolian Seljuks, Artuklu Akademi, 2022/9 (1), 129-140.

Extended Abstract

In this study, examples of coins are presented which are minted in two pivotal settlements located within the borders of today's Bingol during the period when the Anatolian Seljuk State was politically affiliated to the Mongols. The coins were primarily classified according to the mints that were minted, and then the rulers who minted coins in these mints were listed chronologically. The Arabic expressions on the coins were deciphered and written in accordance with the transcription alphabet. The information obtained from the written historical sources regarding the authority of the rulers who minted the coins in this region is briefly presented.

This study, which will shed light on the medieval history of Bingol, also aims to contribute to the current studies in determining how far the field of Anatolian Seljuk authority extends. It is possible to enrich these coin samples, which are available in private collections in Turkey and abroad, through detailed research that can be conducted in museums. Since it would exceed the limits of our study, only some examples are covered here. Bingol has been recorded as Chapakchur in history and appears as a town-level settlement, especially in medieval sources. After the Islamic domination, especially during the Artuqid and Ayyubid periods, this place becomes remarkable. After the Mongol invasion, there was political chaos in significant parts of Anatolia.

Chapakchur and Kighi appear as the most important settlements in this region in medieval sources. The name of this place, which we come across as Jabalu Jür in medieval Arabic sources, is mentioned as Chapakchur in Persian and Ottoman sources. Until recently, the name Chapakchur was used in this way and the name of this historical place was changed to Bingol in the Republican era. Silver coins were minted in the names of Gıyas al-din Kaykhusraw III, Masûd II and Ala al-din Kayqubad III in the Samasur mint in Chapakchur, which is the oldest settlement of the city center of Bingol. In the meantime, there are coins minted in the name of Ghiyath al-din Kaykhusraw III also in Kighi, another important settlement administratively connected to Bingol today. Samasur and Kighi mints were also active after the Anatolian Seljuks. Especially during the Ilkhanid period, many coins were minted in these mints. During the Ottoman period, coins were minted only in the Kighi mint. The reason why coins were not minted in this region in the early periods of the Anatolian Seljuks was that this region was under the rule of the Ayyubids at that time. Therefore, it is not possible to talk about Seljuk's authority here. However, with the Mongol invasion, the Anatolian Seljuks managed to maintain their authority for a while with the politics they followed. The period of Ghiyath al-din Kaykhusraw III is important in this respect. Because of the relations established with Abaqa from the Mongols in this period, the regions of Chapakchur and Kighi were given to the Seljuks. Ghiyath al-din Kaykhusraw III showed his authority in these areas by minting coins.

The Samasur mint is close to the centre of Chapakchur, and the first coin minted here bears the date of 672 AH. The coin minted by this ruler in Kighi bears the date 676 AH., four years later. Only the silver coins that were minted between 691-696 in the Samasur mint by Masud II, who ascended to the Anatolian Seljuk throne after him, can be found. With the Seljuk ruler, Ilkhanid ruler Gazan Mahmud Khan's name, whom Seljuks were subject to, is also seen on the coin minted in Samasur which was in the reign of Ala al-din Kayqubad III. Since this date, the Anatolian Seljuks weakened politically and the dominance of the Ilkhanid state emerged in this region. Therefore, after this date, all Ilkhanid rulers minted coins in these two mints, respectively. The coins minted in Samasur and Kighi mints are silver, and it is seen that the word "mine" is added only with the name of the mint occasionally. This recalls that there are silver mines here. The existence of these mints also gives an idea about the importance of Bingol in the Middle Ages, which has an active role in mining today.